

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

УДК 342.9

ГЛУХАНЧУК О.В.

ПРИНЦИПИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Розглядаються особливості адміністративного судочинства в Україні та його сутність у правовому полі держави. Визначаються принципи перегляду судових рішень адміністративних судів та розкривається їх сутність.

Ключові слова: адміністративне судочинство, судові рішення, перегляд судових рішень.

Рассматриваются особенности административного судопроизводства в Украине и его сущность в правовом поле государства. Определяются принципы пересмотра судебных решений административных судов и раскрывается их сущность.

Ключевые слова: административное судопроизводство, судебные решения, пересмотр судебных решений.

Features of administrative legal proceedings in Ukraine and its essence in the legal field of the state are considered. The principles for reviewing judicial decisions of administrative courts are determined, and their essence is revealed

Key words: administrative law, judicial decisions, review of judicial decisions.

Вступ. Право на судовий захист є найбільш авторитетним та універсальним засобом забезпечення порушених прав, тому що його можна застосувати у незалежності від інших юридично визначених засобів. Цей аспект закріплено у нормах Конституції, що, у свою чергу, підкреслює його пріоритетність. Визначальною особливістю судового захисту є те, що його можна застосувати стосовно будь-яких прав та свобод, попри їх закріпленість у нормах основного закону, законодавчих чи підзаконних нормативних актів.

У свою чергу, витоки цієї правової конструкції можна знайти у Загальній декларації прав людини, в статті 3 якої закріплено можливість кожної людини відстоювати свої права та свободи у відомствах національної судової системи. Пошук справедливості можна також здійснювати у тому разі, якщо відповідні порушення були допущені у роботі органів влади. Даний процесуальний сектор називається адміністративним судочинством і на сьогодні він є доволі розвинутим.

Постановка завдання. Саме існування адміністративно-процесуальної галузі права доводить наявність європейського вектора розвитку України, що є доволі важливим питанням на сьогодні. Попри високий рівень внормованості адміністративного процесу, у його структурі існує безліч проблем, які цікавлять багатьох науковців-правників. Одним з найбільш визначних питань є принципи перегляду судових рішень у вказаній галузі. Цей аспект адміністративного процесу характеризується наявністю великої кількості особливостей, які виділяють його з-поміж суміжних юридичних явищ. Тому у даній роботі ми розглянемо основні принципи перегляду судових рішень адміністративних судів та виділимо найбільш цікаві аспекти цієї проблематики.

Метою статті є дослідження, виділення та аналіз принципів перегляду судових рішень адміністративних судів України.

Результати дослідження. Адміністративне судочинство, як комплексне явище, досліджувалось у роботах багатьох науковців. Зокрема, загальні аспекти адміністративної юстиції викладені у роботах В.П. Базова, О.М. Пасенюка, В.Б. Авер'янова, С.В. Головенко, М.І. Смоковича,

М.О. Сороки, О.О. Терлецького, М.І. Цуркан та інших. Що стосується безпосередньо питання перегляду судових рішень у сфері адміністративного судочинства, то це питання також висвітлювалось у роботах багатьох науковців. Наприклад, дослідженням даної проблематики займалися О.О. Бульких, В.В. Комарова, Е.Ф. Демрський, Р.О. Куйбіда, А.Т. Комзюк, Ю.С. Педько, В.Г. Переплюка, М.Й. Штефан тощо. Необхідно також зазначити важливі напрацювання О.В. Городецького, В.Я. Тація, І.Є. Марочкіна та В.Ф. Погорілко, які розглядали питання перегляду судових рішень взагалі. Однак, проблематика вихідних положень процесу перегляду судових рішень належним чином науковцями не висвітлювалось. Тому ми, на основі вже наявних теоретичних даних, виділимо вихідні положення, на яких ґрунтується дане процесуальне явище.

Стаття 55 Конституції України закріплює виключне право кожного громадянина на судовий захист свої порушених прав. Але ця норма основного закону становить основу всієї судової системи нашої держави. Слід пам'ятати, що вона складається з великої кількості елементів, одним з яких є адміністративне судочинство. Воно є окремою ланкою процесуальної діяльності, яка поширена у сфері роботи однойменної системи відповідних органів судової гілки влади. Тому, перш ніж розглядати принципи перегляду рішень адміністративних судів, необхідно дослідити специфіку адміністративного судочинства загалом. Найбільш вагомими особливостями даної сфери правового регулювання, проявляються у:

- правовідносинах, які є предметом діяльності адміністративних судів;
- суб'єктах адміністративного процесу;
- завданнях діяльності цих органів.

Адміністративне судочинство є проявом демократичної спрямованості держави, адже воно існує для того, щоб громадяни мали можливість оскаржувати відповідні дії органів влади або їх окремих представників. Представлений сектор правового регулювання існує у багатьох сучасних європейських країнах. Зокрема, у Федеративній Республіці Німеччині адміністративне судочинство існує з метою вирішення спорів в індивідуальних адміністративних справах, що виникають у сфері функціонування органів управління; адміністративні суди (суди адміністративної юстиції) входять до єдиної судової системи і незалежні у здійсненні функції правосуддя від адміністративних органів та від звичайних судів [1 с. 198]. Окрім ФРН, подібні відомства існують також в Австрії, Франції, Іспанії, Данії, США тощо. В Україні адміністративні суди мають чітко визначену законодавством компетенцію. Відповідно до статті 17 Кодексу адміністративного судочинства юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму. Тож предметом діяльності цих органів є:

- 1) спори фізичних чи юридичних осіб з суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;
- 2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;
- 3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;
- 4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;
- 5) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України;
- 6) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму;
- 7) спори фізичних чи юридичних осіб з розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;
- 8) спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони» [2].

Виходячи з того, що є предметом діяльності адміністративних судів та адміністративно-процесуального права загалом, ми можемо виділити суб'єктний склад цієї сфери регулювання. У правовідносинах такого типу, учасниками є:

- 1) юридичні чи фізичні особи;
- 2) суб'єкт владних повноважень;
- 3) адміністративний суд.

Представлені суб'єкти є основою адміністративного судочинства взагалі та тих правовідносин, які входять у сферу його відання. Щодо другої ланки учасників процесу, то КАС визначає суб'єктів владних повноважень як органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові чи службові особи, а також інші суб'єкти при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень [2].

Не менш важливим аспектом при розгляді принципів перегляду рішень адміністративних судів є завдання діяльності цих відомств. Відповідно до статті 2 згаданого Кодексу, завданням адміністративного судочинства у цілому є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [2].

Отже, враховуючи усі вище приведені аспекти, ми можемо стверджувати, що адміністративний процес існує з метою забезпечення розгляду спорів, в яких однією зі сторін завжди є суб'єкт владних повноважень, тобто, орган державної влади або місцевого самоврядування. Щодо інституту перегляду судових рішень, то він у контексті представленої галузі регулювання має свої визначні особливості.

Насамперед необхідно розібратись, що собою представляє рішення адміністративного суду. Відповідь на це питання дає нам чинне законодавство. Згідно з постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 7 «Про судові рішення в адміністративній справі», судові рішення – це акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території України. У залежності від мети видання та кола питань, які вирішують визначеним актом, усі вони поділяють на два типи, а саме:

– постанови – письмове рішення суду в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову, тобто, є рішенням судом спору по суті;

– ухвали – письмове або усне рішення суду в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання [3].

Видання представлених судових рішень здійснюється з урахування чинного законодавства, норми якого регулюють спірні правовідносини, або ж конституційних принципів, які є загальнообов'язковим важелем координування суспільних відносин у державі. До того ж, будь-яке рішення має бути обґрунтованим, тобто, саме існування акту є «продуктом» судової діяльності щодо всебічного дослідження усіх обставин конкретної справи та відповідних доказів. Але на практиці доволі часто виникають ситуації, коли та чи інша адміністративна справа не досліджується належним чином, або ж у процесі її вирішення застосовуються норми матеріального права, які за конкретних обставин є недоцільними. Це приводить до видання необґрунтованого рішення, яке не задовольняє у повній мірі інтереси сторін або взагалі порушує їх права. Саме наявність негативних моментів такого роду, обумовлює необхідність існування інституту перегляду судових рішень в адміністративному процесі. Звичайно, існують також інші чинники, серед яких є необхідність судового тлумачення спірних правових положень, необхідність поновлення провадження у справі у разі виявлення після її розгляду абсолютно нових важливих доказів, або доказів, що вказують на помилковість прийняття судом до уваги відповідних фактичних даних при розгляді й вирішенні цієї справи [4, с. 133]. Отже, інститут перегляду судових рішень в адміністративному процесі є гарантією захисту прав учасників адміністративного процесу, які можуть бути порушені рішеннями по справі, що не відповідають обставинам справи, нормам матеріального чи процесуального права, внаслідок об'єктивних (складність справи, наявність декількох позивачів) або суб'єктивних (некомпетентність, неуважність) причин [3; 4, с. 87-99]. Він позитивно відображається на функціонуванні судової гілки влади, є видом судового контролю за додержанням судами вимог закону під час відправлення правосуддя, забезпечує дієвість засад судочинства та законність судових рішень в Україні. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі є важливою складовою забезпечення в Україні прав на судовий захист [6, с. 129].

Нормативно зазначений інститут адміністративного процесу закріплено у положення двох законодавчих актів. Так, у статті 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» говориться, що учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи

Верховним Судом України [7]. У розділі IV Кодексу адміністративного судочинства України підстави і порядок перегляду рішень адміністративних судів суттєво деталізуються. Доволі визначним фактом діяльності описаних у роботі органів правосуддя є те, що оскарження їх рішень – це процес, який будуватиметься на певних принципах, вихідних положеннях процесуального права. У контексті зазначеної галузі юридичного регулювання принципи набувають цілком унікального вигляду, що виділяє їх з-поміж суміжних явищ. У загальній теорії права усі вихідні положення класифікують між двома великими групами, але у рамках розгляду цієї проблематики ми б хотіли виділити принципи, які є найбільш специфічними та не стосуються загальної процесуальної проблематики. Таким чином, вихідними положеннями інституту перегляду судових рішень є:

- 1) принцип інстанційності;
- 2) принцип виключної ролі суб'єктів процесу;
- 3) обмеженості перегляду судових рішень;
- 4) особливого місця перегляду рішень за нововідкритими обставинами;
- 5) принцип «звуженості» інституту оскарження.

Принцип інстанційності виходить з того, що у кожному окремому випадку перегляд судового рішення здійснюється наступним за ієрархією елементом судової системи. Іншими словами, оскаржити постанову чи ухвалу суду першої інстанції можна лише у рамках апеляції, а вже потім той чи інший суб'єкт має право звертатися до касаційної інстанції. Підтвердженням цього є частина 2 статті 211 КАС, в якій говориться, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково, крім випадків, передбачених цим Кодексом [2].

Ще одним вагомим принципом перегляду судових рішень адміністративних судів України, є вихідне положення виключної ролі суб'єктів процесу. Тобто, оскарження може бути ініційовано лише сторонами, особами, які брали участь у розгляді справи, або особами, чийх прав викладене рішення безпосередньо торкається. Цей принцип відбувається при перегляді судового рішення у будь-якій інстанції. Простіше кажучи, вихідне положення виключної ролі осіб, які брали участь у справі, обмежує коло заінтересованих суб'єктів, які б при певних обставинах могли зловживати правом на судовий захист у різних ланках ієрархічної системи адміністративних судів України.

Доволі значним є принцип обмеженості перегляду судових рішень. Суть у тому, що у процесі оскарження певного рішення, суб'єкти не можуть виходити за рамки вже розглянутих раніше фактів. Іншими словами, висувати нові позовні вимоги сторони не мають права. До того ж, суд апеляційної, касаційної інстанції чи ВСУ розглядатимуть справи лише у межах поданих скарг. Наприклад, суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин у справі та не може досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені у судовому рішенні, та вирішувати питання про правдивість того чи іншого доказу [2]. Якщо ми говоримо про провадження у ВСУ, то його ініціювання можливо лише за наявності чітко визначених законодавством підстав, до яких відноситься:

- 1) неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;
- 2) неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права – при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності справ або встановленої законом юрисдикції адміністративних судів;
- 3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;
- 4) порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвело до ухвалення Вищим адміністративним судом України незаконного судового рішення з питань, передбачених цим Кодексом;
- 5) невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права [2].

Особливе місце у системі інституту оскарження судових рішень адміністративних судів займає перегляд адміністративної справи за нововідкритими обставинами. Ця форма оскаржен-

ня є доволі цікавим явищем, адже вона виділяється з-поміж інших. Таким чином, ми можемо говорити про існування принципу особливої ролі перегляду судових рішень за нововідкритими обставинами. Суть цього вихідного положення полягає у тому, що юридична конструкція оскарження вказаним способом, є найбільш специфічною. На відміну від перегляду судового рішення у порядку апеляційного чи касаційного провадження, підставою такого перегляду є не недоліки у процесі розгляду справи судом, а те, що розкриваються можливості касаційного оскарження рішень суду у випадках, коли це прямо не передбачено адміністративним процесуальним законом, навіть тоді, коли розгляд судової справи закрито касаційною інстанцією. Перегляд судових рішень за нововідкритими обставинами є ще однією інстанцією розгляду адміністративних справ, виступає додатковою гарантією щодо однакового застосування судами норм права, надає можливість виправлення судових помилок [8, с. 89]. Простіш кажучи, указаний спосіб оскарження існує немов би поза ієрархією загальної інстанційності. Згідно зі статтею 245 КАС підставами для перегляду судового рішення за нововідкритими обставинами є:

- 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається з заявою, на час розгляду справи;
- 2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, свідомо неправдивих показань свідка, свідомо неправильного висновку експерта, свідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;
- 3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;
- 4) скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути;
- 5) встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акту чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано [2].

Принцип «звуженості» інституту перегляду судових рішень в адміністративному процесі проявляється у тому, що право на перегляд можна застосувати не в усіх випадках. Чинним законодавством передбачено чимало випадків, коли рішення відповідної інстанції є винятково остаточним, або ж підлягає перегляду лише у визначеній інстанції. Наприклад, рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, рішення, дії чи бездіяльність Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів підлягає перегляду Верховним Судом України [2; 6, с. 129]. Можливість апеляційного та касаційного оскарження також існує під час розгляду справ з приводу дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Відповідне рішення місцевого суду є остаточним і оскарженню не підлягає. Окрім цього, подібні ситуації також виникають:

- 1) у справах про уточнення списку виборців (стаття 173 КАСУ);
- 2) у справах, безпосередньо пов'язаних з виборами Президента України (стаття 176 КАСУ);
- 3) у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (стаття 183-1 КАСУ);
- 4) у скороченому адміністративному провадженні (стаття 183-2 КАСУ) [2].

Представлене коло вихідних положень оскарження рішень адміністративним судом не є вичерпними, але вони найбільш повно передають усю сутність інституту перегляду в указаній процесуальній галузі. Таким чином, принципи уособлюють специфіку адміністративного процесу взагалі, а також його окремих етапів.

Висновки. У ключі вище викладеного ми можемо зробити відповідні висновки стосовно усього інституту перегляду судових рішень та адміністративного судочинства взагалі.

1. Наявність адміністративної юстиції в Україні доводить демократичний вектор розвитку нашої держави та її прагнення прийняти зарубіжний досвід забезпечення прав та свобод громадян.

2. Адміністративний процес дозволяє відповідним суб'єктам захистити у судовому порядку свої порушені правомочності перед органами влади та їх представниками. Наявність сторони владних повноважень є визначною особливістю судочинства даної спрямованості.

3. Перегляд судових рішень в адміністративному суді – це додаткова гарантія забезпечення судового захисту, яка дає можливість додатково дослідити факти конкретної справи та

винести по ньому доцільне та неупереджене рішення, якщо розглядом у першій інстанції такого досягнути не вдалось.

4. Оскарження рішень адміністративних судів є специфічним інститутом, який виділяється з-поміж інших суміжних явищ. Його особливості проявляються у принципах перегляду судових рішень, які є сталими правилами реалізації представленої правової конструкції.

5. Увесь масив вихідних положень інституту перегляду судових рішень адміністративних судів формується з положень чинного законодавства, яким регулюється вся адміністративна юстиція. Тобто, принципи за даних обставин мають не тільки доктринальне визначення, а й реальну юридичну силу.

6. Перегляд судових рішень адміністративних судів характеризується обмеженістю, яка проявляється, по-перше, в існуванні кола осіб, які можуть ініціювати перегляд, а, по-друге, наявністю специфічних справ, рішення в яких не підлягають перегляду взагалі.

Список використаних джерел:

1. Войлович С.Ю. Зарубіжний досвід організації системи адміністративної юстиції / С.Ю. Войлович // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2-3. – С. 197–202.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : закон від 06.07.2005 №2747 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446.
3. Постанова пленуму Вищого адміністративного суду України Про судові рішення в адміністративній справі : постанова № 7 від 20.05.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.
4. Ковбель М.М. Сутність інституту перегляду судових рішень в адміністративному процесі / М.М. Ковбель // Право і суспільство. – 2014. – № 1-2. – С. 132–135.
5. Соловей Г.В. Деякі проблемні питання перегляду судових рішень у кримінальному процесі України / Г.В. Соловей // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – № 3(15). – С. 87–89.
6. Кайдашев Р.П. Особливості інституту перегляду судових рішень в адміністративному процесі України / Р.П. Кайдашев // Серія Юридичні науки. – 2015. – Випуск 5. Том 2. – С. 128–131.
7. Про судоустрій і статус суддів : закон від 07.07.2010 №2453 – VI // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 543.
8. Бондар С.В. Перегляд адміністративних судових рішень за винятковими обставинами / С.В. Бондар // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 88–91.